

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

УДК 316.3(477):004:342

Сергій Терещенко, аспірант Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті розкриваються нормативно-правові аспекти становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні. Систематизовано перелік Законів України щодо становлення та розвитку інформаційного суспільства, доведено вплив світових тенденцій у сфері інформатизації соціально-економічної сфери на прийняття відповідних законів в Україні. Розкрито встановлені передумови, що вплинули на їх прийняття. Здійснено пілотажний аналіз основних вітчизняних державних документів, які регламентують впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у різних видах життєдіяльності країни. Обґрунтовано сфери застосування цих законів, досліджено нормативно-правові основи, які регулюють відносини між суб'єктами, що виникають в процесі інформаційної діяльності.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, законодавство, законодавчі документи, електронна комерція.

Табл. 1. Літ. 18.

Сергей Терещенко, аспирант Уманского государственного педагогического университета
имени Павла Тычины

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

В статье раскрываются нормативно-правовые аспекты становления и развития информационного общества в Украине. Систематизирован перечень Законов Украины относительно становления и развития информационного общества, доказано влияние мировых тенденций в сфере информатизации социально-экономической сферы на принятие соответствующих законов в Украине. Раскрыты установленные предпосылки, которые повлияли на их принятие. Осуществлен пилотажный анализ основных отечественных государственных документов, регламентирующих внедрение информационно-коммуникационных технологий в различных видах жизнедеятельности страны. Обосновано действия этих законов, исследованы нормативно-правовые основы, регулирующие отношения между субъектами, возникающие в процессе информационной деятельности.

Ключевые слова: информационное общество, информационно-коммуникационные технологии, законодательство, законодательные документы, электронная коммерция.

Serhiy Tereshchenko, Postgraduate of
Uman Pavlo Tychnyna State Pedagogical University

LEGAL ASPECTS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY IN UKRAINE

The article deals with legal aspects of the formation and development of informative society in Ukraine. The list of Laws of Ukraine concerning the formation and development of the informative society is systematized, the impact of global trends in the field of informatization of socio-economic sphere on adoption of appropriate laws in Ukraine is proved. Pre-conditions that influenced on their adoption are described. Pilotage analysis of the principle national state documents, which regulate the implementation of ICT in different fields of country's activity is provided. Spheres of application of these laws are rationalized, substantive legal framework, which regulates relationship between the subjects arised up in the process of informative activity is researched.

Keywords: informative society, informative and communicative technologies, legislation, legislative documents, e-commerce.

Постановка проблеми. Ера інформаційного суспільства, яка наступила в результаті бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їх широкого впровадження у всі сфери людської діяльності, ставить перед особистістю, державою, суспільством нові завдання та орієнтири щодо

подальшого розвитку. Крім того, вимагає уточнення, вдосконалення, а, нерідко, і встановлення нових "правил гри" у стосунках між різними суб'єктами. За останні два десятиліття в Україні було прийнято близько двох десятків законодавчих та програмних документів, які безпосередньо пов'язані з діяльністю в

інформаційному суспільстві. Тому важливо знати, використовувати та дотримуватись нормативно-правових аспектів, які встановлені цими актами.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Питання щодо встановлення сутності, основних ознак інформаційного суспільства розкриваються в працях зарубіжних вчених Д. Белла, М. Кастельса, Ф. Махлупа, Й. Масуда, М. Порада, Т. Стоунера, Е. Тоффлера, Ю. Хаяші, а також вітчизняних науковців О. Баранова, В. Данілюка, В. Гавловського, А. Колодюка, Р. Калужного, В. Цимбалюка та ін.

Метою даної статті є аналіз і систематизація законодавчих документів України, які стосуються становлення та розвитку інформаційного суспільства, вплив на цей процес світових тенденцій та положень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Бурхливий розвиток комп'ютерної техніки та мереж, який відбувається протягом останніх десятиліть, призвів до якісних змін в житті всього людства. Комп'ютери зайшли в кожний дім, в кожну організацію, стали звичним інструментом використання у повсякденному житті людини, незалежно від її віку. Вони значно полегшили доступ до інформації та знань, дали великі можливості раціонально використовувати їх для поліпшення матеріального забезпечення, культурного та духовного життя людей. Це відобразилось не тільки на приватному житті окремої людини, а й призвело до переходу суспільства на якісно новий рівень розвитку, який дістав назву "інформаційне суспільство".

Вперше термін "інформаційне суспільство" було використано наприкінці 60-х років минулого століття японськими дослідниками (авторство приписують професорові Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші), які з'ясували перспективи поширення комп'ютерних технологій та їх вплив, в першу чергу на економіку країни. Засновником теорії інформаційного суспільства вважають Д. Белла, який у своїй праці "Прихід постіндустріального суспільства" встановив п'ять його вимірів:

- перехід від економіки виробництва товарів до обслуговуючої економіки;
- перевага професійно-технічного класу у поділі населення за родом занять;
- провідна суспільна роль теоретичного знання як джерела нововведень і політичних формулювань; контроль технології і технологічної оцінки;
- створення нової "інтелектуальної технології" при ухваленні рішень [1].

Американський соціолог та футуролог Елвін Тоффлер, автор ідеї "інформаційного цивілізації" у своїй книзі "Третя хвиля" стверджує, що людство пережило дві величезні хвилі змін –

сільськогосподарську та індустріальну революції. Третя хвиля почала "накочуватись" у другій половині ХХ століття і, за словами Тоффлера, починає стирати прірву між виробником ("*producer*") та споживачем ("*consumer*"), формуючи особливу економіку, яка поєднує обидва фактори, – "*prosumer*". Тому вона може стати першою за весь період історії посправжньому людською цивілізацією [16].

Крім терміну "інформаційне суспільство" у деяких працях дослідників можна зустріти такі, які дають красномовну характеристику сучасного суспільства: Lifelong Learning Society (Суспільство Пожиттєвого Навчання), Digital Society (Цифрове суспільство), Net-Intellect Society (Суспільство Мережевого Інтелекту), Global Society (Глобальне Суспільство), Silicon Society (Кремнієве Суспільство).

За даними дослідників ще у 1955 році кількість працівників розумової праці та сфери обслуговування, так званих "білих комірців", перевищила кількість "синіх комірців" – робітників, а у 1991 році витрати на придбання інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у США досягли 112 млрд. доларів і перевищили витрати на придбання виробничих технологій та основних фондів (107 млрд. доларів). Саме цей рік американські вчені назвали першим роком інформаційного суспільства.

Враховуючи загальні тенденції розвитку суспільства та спираючись на дослідження науковців, світові організації провели велику кількість заходів, на яких були розроблені та затверджені стратегічні програми і плани дій щодо розвитку інформаційного суспільства. Так, у 1994 році Європейська комісія розробила – План дій європейського шляху до інформаційного суспільства.

У липні 2000 року країнами Великої вісімки (G8) було підписано "Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства", у якій зазначається, що інформаційно-комунікаційні технології є одним із найбільш важливих факторів впливу на формування суспільства ХХІ століття [15]. Інформаційне суспільство дозволяє людям більш широко використовувати свій потенціал і реалізовувати свої цілі. Як відмічено у документі, задача створення передбачуваної, транспарентної і недискримінаційної політики та нормативної бази, необхідної для інформаційного суспільства, лежить на урядах. Тому необхідно попіклуватись про те, щоб правила і процедури, які мають відношення до ІТ, відповідали корінним змінам в економічних угодах із врахуванням принципів ефективного партнерства між державним і приватним сектором, а також

транспарентності та технологічної нейтральності. Такі правила повинні бути передбачуваними та сприяти зміцненню ділової і споживчої довіри. Хартія закликала всіх у державному та приватному секторах ліквідувати міжнародний розрив в області інформації та знань з метою просування соціального та економічного прогресу в усьому світі.

За ініціативою Організації Об'єднаних Націй на початку століття було проведено Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. На першому етапі (Женева, 2003) були прийняті Декларація принципів побудови інформаційного суспільства як глобальної задачі в новому тисячолітті та затвердження Плану дій, завдання якого полягало у побудові відкритого для всіх інформаційного суспільства, поставити потенціал знань та ІКТ на служіння розвитку, а також досягнення тих цілей розвитку, які погоджені на міжнародному рівні, вирішувати нові задачі на національному, регіональному і міжнародному рівнях [2; 3]. На другому етапі (Туніс, 2005) були прийняті Туніські зобов'язання [18] та Програма для інформаційного суспільства [17], які вказують на розвиток існуючих та можливих фінансових механізмів для вирішення задач ІКТ для цілей розвитку, важливість управління Інтернетом, як центрального елемента інфраструктури інформаційного суспільства, необхідності впровадження та наступної діяльності всіх рішень і зобов'язань, прийнятих в процесі Женевського і Туніського етапів. Саме на заклик Туніського саміту Генеральна Асамблея ООН у березні 2006 року своєю резолюцією проголосила 17 травня Всесвітнім днем інформаційного суспільства.

Україна також не залишилась осторонь процесів і тенденцій, які стосувалися інформатизації суспільства. Від моменту проголошення незалежності і до тепер було прийнято ряд законів, програм, постанов та наказів Президента, Кабінету Міністрів України, урядових організацій і відомств щодо регулювання та нормативного забезпечення діяльності, пов'язаної з інформацією. Так, ще у 1992 році було прийнято Закон України "Про інформацію", який регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону та захист інформації [11].

У 1998 році був прийнятий закон України "Про Національну програму інформатизації", головною метою якої є "...створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави" [12].

У вересні 2007 року Верховною Радою України був прийнятий, на нашу думку, один із стратегічних документів щодо розбудови інформаційного суспільства в нашій державі – Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки", який базується на положеннях, напрацьованих на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства, та Постанові Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року "Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні". Цей документ визначає одним із головних пріоритетів державної політики України прагнення побудувати інформаційне суспільство, яке "...орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток" [13]. Згідно Закону, інформаційне суспільство – це суспільство, в якому кожен може створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними для можливості повною мірою реалізувати свій потенціал, який сприятиме суспільному і особистому розвитку та підвищуватиме якість життя. Побудова такого суспільства можлива за умови співпраці і солідарності громадян, приватного сектору економіки, органів державної влади та місцевого самоврядування як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Важливим для безпосередньої економічної діяльності було прийняття Законів України "Про платіжні системи та перекази коштів в Україні" та "Про електронну комерцію". Перший з них визначає загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків. До платіжних інструментів віднесено електронні платіжні засоби, які дають змогу зберігати інформацію, необхідну для електронного переказу, та ініціювати їх переказ. Серед таких засобів виділяють:

- мобільний платіжний інструмент, який реалізований в апаратно-програмному середовищі мобільного телефону або іншого бездротового пристрою користувача;
- платіжна (пластикова чи іншого виду) картка;
- платіжні пристрої, такі як банківський термінал, платіжний термінал та ін. [14].

Важливим є той факт, що користувачами таких засобів можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Крім того, як суб'єкти господарювання, так і фізичні особи, мають змогу бути користувачами електронних грошей – одиниць виміру, які зберігаються на електронних пристроях і приймаються як засіб платежу. Ця норма надає можливість будь-якій людині здійснювати перекази коштів за допомогою електронних платіжних засобів.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Інший важливий економічний закон – Закон України “Про електронну комерцію”, – де-юре прирівнює правочини щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов’язків, які здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем дистанційно, до тих, що здійснюються “традиційними” способами. Тобто електронна комерція офіційно стала одним із видів господарської комерційної діяльності (підприємництва), мета якої – отримання прибутку.

Закон визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції, визначає права і обов’язки учасників відносин та встановлює порядок вчинення електронних правочинів.

Серед основних принципів правового регулювання у сфері електронної комерції важливим є “... однаковість юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством” [8].

Можна навести ще ряд фактів, які підтверджують рівносильність правочинів електронної комерції та господарської комерційної діяльності:

- продавець (виконавець, постачальник) товарів, робіт, послуг в електронній комерції під час своєї діяльності зобов’язаний забезпечити доступ інших учасників до такої інформації як найменування юридичної особи (прізвище, ім’я, по батькові підприємця), юридичну адресу (місце проживання), ідентифікаційний код, відомості про ліцензю та інші дані, визначені законодавством;
- права та обов’язки покупця (замовника, споживача) товарів, робіт або послуг визначаються законодавством України, зокрема Законом України “Про захист прав споживачів”;
- інформування потенційних покупців (замовників, споживачів) здійснюється відповідно до вимог Закону України “Про рекламу”;
- електронний договір укладається та виконується в порядку, передбаченому Цивільним та Господарським кодексами України;
- момент виконання продавцем обов’язку передати покупцеві товар визначається згідно з положеннями Цивільного кодексу України про купівлю-продаж.

Крім того, Законом визначаються терміни, які вже стали повсякденними для нашого часу: “електронна торгівля”, “Інтернет-магазин”, “інформаційні електронні послуги”, “комерційне електронне повідомлення”.

Для забезпечення реалізації доступу кожного до інформації та знань, про що зазначалось вище, важливими кроками стали прийняті Закони

України “Про доступ до публічної інформації” та “Про адміністративні послуги”. Законами передбачено можливість надання інформації та адміністративних послуг шляхом їх оприлюднення на офіційних веб-сайтах в Інтернеті, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних [5] та через Єдиний державний портал адміністративних послуг [4].

Для організації швидкого та оперативного обміну інформацією, зниження витрат на пересилання повідомлень, розпоряджень, наказів та інших управлінських документів державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності використовуються електронні документи. Організаційно-правові засади їх обігу та використання встановлено Законом України “Про електронні документи та електронний документообіг” [7]. Такий документообіг здійснюється через телекомунікаційні мережі спеціального або загального користування та за умови використання надійних засобів електронного цифрового підпису. Правовий статус такого підпису та відносини, які виникають при його використанні, визначено Законом України “Про електронний цифровий підпис” [6], який був прийнятий одночасно з попередньо вказаним Законом. Електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису або печатки. Він призначений для ідентифікації підписувача та підтвердження цілісності даних в електронній формі.

В таблиці 1 подано перелік Законів України, які, на нашу думку, регламентують діяльність та регулюють відносини між суб’єктами в інформаційному суспільстві. Це прямо засвідчує долучення нашої держави до світових тенденцій щодо формування та розвитку інформаційного суспільства, входження до європейського та світового інформаційного простору.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, прийняття в Україні правової бази щодо становлення і розвитку інформаційного суспільства стало запорукою його розбудови всередині держави та її входження до глобального інформаційного простору. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у вивченні та аналізі змісту державних та нормативних документів, які стосуються інформаційного суспільства, виокремленні етапів розвитку інформаційного суспільства на рівні України та світу.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Таблиця 1.

Законодавство України щодо формування та розвитку інформаційного суспільства

Рік прийняття	Назва закону
1992	Про інформацію
1994	Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах
1998	Про Національну програму інформатизації
	Про Концепцію Національної програми інформатизації
2001	Про платіжні системи та переказ коштів в Україні
2003	Про електронні документи та електронний документообіг
	Про електронний цифровий підпис
	Про телекомунікації
2007	Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки
2010	Про захист персональних даних
2011	Про доступ до публічної інформації
2012	Про адміністративні послуги
2015	Про електронну комерцію

1. Деніел Белл. Прихід постіндустріального суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kdpu.edu.ua>.

2. Женевська Декларація принципів, Женева, 12 грудня 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php>.

3. Женевський План дій. Женева, 12 грудня 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php>.

4. Закон України “Про адміністративні послуги” від 06.09.2012 № 5203-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

5. Закон України “Про доступ до публічної інформації” від 13.01.2011 № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

6. Закон України “Про електронний цифровий підпис” від 22.05.2003 № 852-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

7. Закон України “Про електронні документи та електронний документообіг” від 22.05.2003 № 851-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

8. Закон України “Про електронну комерцію” від 03.09.2015 № 675-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.

9. Закон України “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” від 05.07.1994 № 80/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>.

10. Закон України “Про захист персональних даних” від 01.06.2010 № 2297-VI [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

11. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

12. Закон України “Про Національну програму інформатизації” від 4 лютого 1998 року №74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98>.

13. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” від 9 січня 2007 року № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537>.

14. Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 05 квітня 2001 року № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

15. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, 22 липня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

16. Третя хвиля / Елвін Тоффлер; переклад з англійської (А. Євси за редакцією В. Шовкуна) [Електронний ресурс]. К: Всесвіт, 2000., – 475 с. – Режим доступу: <http://www.socd.univ.kiev.ua/LIB/PUB/T/TOFFLER/toffler.pdf>.

17. Туніська програма для інформаційного суспільства, 18 листопада 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php>.

18. Туніське зобов'язання, 18 листопада 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php>.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015